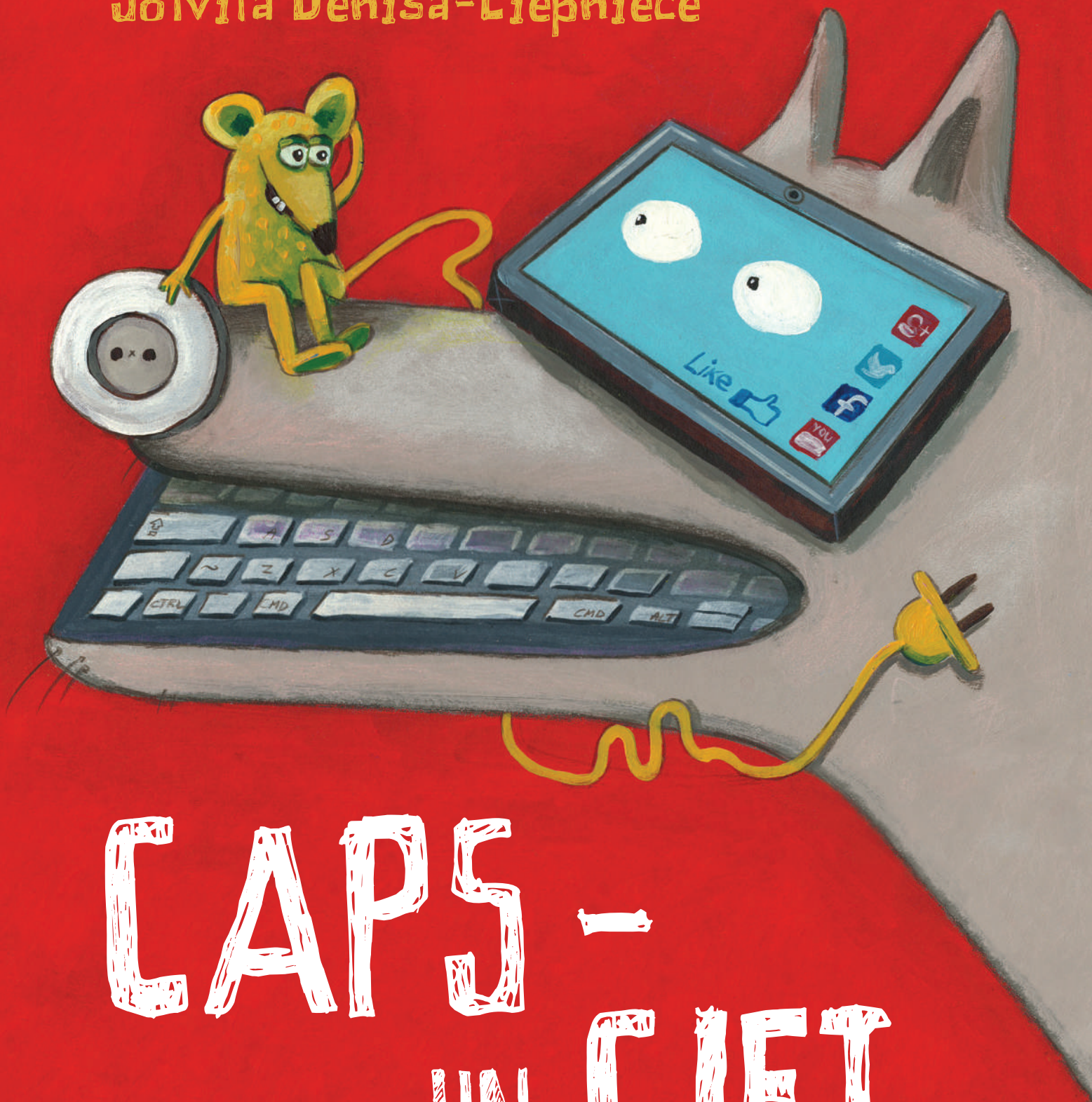

Solvita Denisa-Liepniece

CAPS - UN CIET

jeb Vilks manipulators

Marinas Heniņas ilustrācijas

Solvita Denisa-Liepniece

CAPS -
UN CIET
jeb Vilks manipulators

Marinas Heniņas ilustrācijas

Valmiera, 2018

Caps – un ciet jeb Vilks manipulators

Autore: *Dr. sc. comm.* Solvita Denisa-Liepniece
Māksliniece: Marina Henriņa

No krievu valodas tulkojusi Inga Karlsberga
Literārā konsultante: Olita Rause
Zinātniskā konsultante: *Dr. sc. comm.* Klinta Ločmele
Mediju attiecību konsultante: *Mg. sc. soc.* Olga Proskurova

Makets un grafiskais dizains: Alise Štrause

Atbalsta:

Kultūras ministrija

VIDZEMES
AUGSTSKOLA

- © Solvita Denisa-Liepniece, 2018
- © Marina Henriņa, ilustrācijas un dizains, 2018
- © Alise Štrause, makets un dizains, 2018
- © Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2018
- © Vidzemes Augstskola, 2018
- © Inga Karlsberga, tulkojums latviešu valodā, 2018

ISBN 978-9984-633-45-9

Pieaugušajiem

Pamācošs stāsts bērniem un viņu vecākiem, kā arī vecmāmiņām un vectētiņiem par tradicionālajiem un sociālajiem medijiem.

Neviena sakritība tekstā nav nejauša, tas balstīts ļoti nopietnā un vienlaikus diezgan garlaicīgā simtiem lappušu biezā zinātniskā literatūrā.

Izlasot šo stāstu, jūsu bērni labāk sapratīs:

- 1) kāda loma sabiedrībā ir tradicionālajiem un jaunajiem medijiem;
- 2) cik svarīga ir piekļuve daudzpusīgai informācijai;
- 3) kā kritiski novērtēt informācijas saturu un avotus;
- 4) kā atbildīgi izraudzīties informācijas avotus;
- 5) kā remdēt ziņkāri un nepieciešamību pēc jaunas informācijas;
- 6) kas ir informācijas „ražošana”;
- 7) dažu bērniem neierastu (toties pieaugušo sarunās bieži lietotu) sarežģītu vārdu nozīmi.

IEVADS

Jaunās tehnoloģijas bija ievērojami vienkāršojušas dzīvi – mamma Kaza, izmantojot speciālu *web*-aukles¹ sistēmu, tagad no savas darbavietas varēja vērot, kā mājās draiskojas kazlēni. Viņa internetā pasūtīja produktus. Kad viņa devās prom, Vilks nemaz nevarēja iekļūt mājā, jo domofonā bija ievietota kamera, un, lai cik smalkā balstiņā Vilks arī dziedātu, ekranā² spīdēja viņa ilkņi un kazlēni durvis vaļā nevēra. Reiz Vilks mēģināja iekļūt mājā, informāciju iegūstot sociālajos medijos³. Tomēr vecākie kazlēni un mamma pieteica mazuļiem, lai tie nesazinās ar svešiniekiem un lai nestāsta, ar ko nodarbojas ģimenes locekļi, un nerāda mājas fotouzņēmumus. Un arī paziņām internetā nekad neizpauž personīgu informāciju⁴ par vecākiem un drošības sistēmām mājās⁵. Arī trīs sivēntiņus notvert kļuva daudz sarežģītāk, visi trīs brāļi abonēja elektronisko apkārtrakstu par celtniecības jaunumiem un bija lieliski informēti par betona un akmens izturīgumu un ķieģeļu mūrējuma priekšrocībām. Ar zaķiem nebija labāk, zaķi bija tikpat gudri.

¹ *Web*-aukle – sniedz iespēju ar interneta palīdzību vērot to, kas notiek mājās. Mamma arī no virtuves var redzēt, ko bērni dara istabā.

² Ekrāns – tajā tu skaties multiplikācijas filmas. Savukārt interaktīvais ekrāns ir tāds ekrāns, ar kura palīdzību tu vari vadīt, piemēram, telefonu, nospiežot attiecīgu attēlu tieši uz ekrāna.

³ Sociālie mediji – cilvēki var dalīties ar informāciju, piemēram, par to, kā jūtas, ne tikai mutiski pastāstot to citiem, bet arī uzrakstot par to īpašās interneta vietnēs, ievietojot fotogrāfijas vai video. Tur to var redzēt uzreiz daudzi cilvēki, tostarp arī nepazīstami, un tas var būt bīstami. Pirms reģistrēties kādā sociālā medijā, palūdz, lai mamma un tētis tev vairāk pastāsta par uzvedības noteikumiem internetā. Tas tev palīdzēs izvairīties no nepatīkamiem starpgadījumiem.

⁴ Personīgā informācija – tā ir informācija, kas attiecas uz tevi un tavu ģimeni: jūsu adrese, kur un par ko strādā vecāki, kāds ir viņu darbalaiks, kas ietilpst tavā ģimenē, kur mājās glabājas nauda un dārglietas, cik bieži jūsu mājās cemojas draugi un kas viņi ir. Nekad npublicē dokumentu fotogrāfijas – ne savu, ne savu vecāku.

⁵ Drošības sistēma – nevienam nevajadzētu izpaust, kāda parole ir jūsu mājas signalizācijai, ja tāda ir. Cik slēdzeņu ir ārdurvīm, vai mājai ir apsardze un cikos apsargs dodas mājās. Ja kāds piepeši interesējas par šīm lietām, pastāsti par to vecākiem.

ZINĀŠANAS IR SPĒKS

Vilks nebija atmetis cerību, ka vienā jaukā (vilku izpratnē) dienā tomēr aprīs pelēkos kazlēnus kopā ar visiem viņu 14 radziņiem un 28 kājiņām. Un sivēntiņus līdz ar viņu 25 kvadrātmetru dzīvojamo platību un 6 x 2 metrus lielo terasi. Jā, jā. Jūs pareizi sapratāt! Vilks ir ļoti labi iemācījies rēķināt. Un arī lasīt. Sākumā viņš lasīja pasakas, pēc tam – stāstus. Bet tad ķērās klāt laikrakstiem un grāmatām un īpaši rūpīgi studēja zinātnisko literatūru⁶. Viņš gribēja uzzināt, kā manipulēt ar ļoti apetītlīgo un kalorijām bagāto meža dzīvnieku apziņu⁷. Kas tā par apziņu un ko ar to dara? Citiem vārdiem sakot, Vilks bija nolēmis zvēriņus apvest ap stūri un panākt, lai tie viņa ķetnās ielēktu paši. Un tad viņš tos... caps – un ciet! Vilks brīnišķīgi saprata, ka to izdarīt nebūs tik vienkārši. Tas ir krietni sarežģītāk, nekā dažas reizes uzpūst sivēnu mājiņai vai nodziedāt dziesmiņu pie mammas Kazas un septiņu kazlēnu mitekļa. Taču Vilks zināja, kā vārdā to dara. Internetā pamanot tādus ēdienus kā piena sivēns vai pildīts kazlēns, viņš ikreiz izdrukāja to receptes. Katra recepte sastāvēja no vairākām secīgām darbībām. Proti, lai sasniegtu vēlamu rezultātu, vajadzēja veikt soli pa solim: noķert, nomazgāt, apcepināt... sasālīt...

Divsimt četrdesmit astoto reizi pārlasījis savu mīļāko recepti „Viltotais zaķis” (jā, jā, Vilks skaitīja, tā sakot, veidoja statistiku), Vilks nodevās sapņiem. Vairākas minūtes viņš pilnīgā

⁶ Zinātniskā literatūra – grāmatas un citi izdevumi, kurus zinātnieki raksta citiem zinātniekiem. Dažreiz tos grūti izprast arī pašiem zinātniekiem.

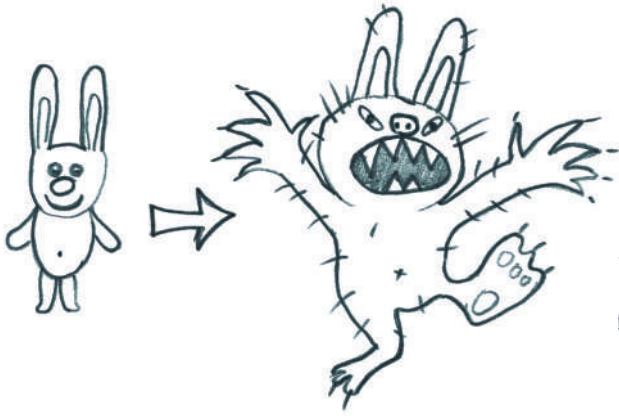
⁷ Manipulācija ar apziņu – reizēm var likt kādam ne tikai kaut ko izdarīt (piemēram, sakārtot istabu), bet arī panākt to, ka cilvēks sakārto istabu un ir pārliecināts, ka viņš to ir apņēmis pats, kaut gan viņa vietā to ir izdomājis kāds cits.

klusumā pētīja attēlu. Un, šķiet, pat sajuta kārdinošo smaržu. Tad aplaizījās un norūca smalkajās, asajās ūsās: „Ir pienācis laiks mežā izkaisīt radziņus un nadziņus.” Pēc tam Vilks nolaizīja attēlu un paslēpa to aiz auna kažoka, kas karājās viņa istabā pie sienas. Tur viņš glabāja visas receptes. Vilks kaldināja viltīgu un ļaunu plānu – panākt, lai dzīvnieki paši atnāktu pie viņa uz alu pusdienās.

Vilks saprata, ka ātra rezultāta nebūs, viņu gaidīja pamatīgs darbs – diendienā pārlicināt dzīvniekus, ka vilki nemaz nav plēsoņas. Vēl jo vairāk, viņi tādi nekad nav bijuši – tas ir tikai mīts⁸!

⁸ Mīts – lielākoties izdomāts stāsts vai leģenda, kas kļuvusi tik ierasta, ka daudzi to vairs neuzskata par izdomu.

ENCIKLOPĒDISKĀS NE-ZINĀŠANĀS

Tā stunda ir situsi – nolēma Vilks un ķērās pie sava plāna pirmā punkta īstenošanas. Vajadzēja atrast jaunu „ļauņu un briesmīgo”, kas nāktu viņa vietā. Vilks atvēra meža interneta enciklopēdiju (vikipēdiju⁹) un ar savu aso nagu vilka pāri šķirkļu sarakstam. Viņš meklēja dzīvnieku, kuram turpmāk bija jāšēj visos tādas šausmas, ka tie pārstātu būt no vilka. Zvēriem taču no kaut kā bija jābaidās.

„A, Ā... Āpsis.” Lasīja Vilks. „Bebrs.” – „Tas nebūtu slikts variants,” viņš nodomāja. „V. Vilks. He-hē. Tas taču esmu es! Paskatīsimies, kas tur par mani, dārgumiņu, rakstīts.” Un Vilks sāka lasīt: „Plēsīgs zvērs, pārtiek no nelieliem meža dzīvniekiem...” Tā, mēs drusku pielabosim,” Vilks azartiski noņirdzās, bliezdams āža galvaskausu pret sienu ar tādu spēku, ka viens rags nolūza. Un sāka pārrakstīt tekstu: „Khm. Nu tad tā, jaunā raksta versija enciklopēdijā sāksies tā: Senāk valdīja aplams uzskats, ka vilki esot plēsoņas. Punkts. Tomēr jaunākie pētījumi pierāda, komats, ka vilki ir zālēdāji. Tieši augu valsts barība ir vislabāk piemērota šī dzīvnieka ilkņu tipam (Vilks uzsmaidīja savam ilkņotajam spoguļattēlam ekrānā) un gremošanas sistēmai.”

Pēc tam Vilks nolēma ieturēties... Vēlāk atkal atgriezās pie datora, lai pielabotu pats savus interneta enciklopēdijā veiktos labojumus un sameklētu dzīvnieku, kuram lemts kļūt par visu meža zvēru ļaunāko ienaidnieku-ku-ku. „E-ezis, J-jenots,” Vilks

⁹ Vikipēdija – populāra interneta enciklopēdija (liela skaidrojoša vārdnīca), kurā var atrast, ko nozīmē tas vai cits vārds. Tās rakstus sacer nevis speciālisti, bet vienkārši lietotāji, tāpēc tur var būt nejauši vai speciāli pieļautas kļūdas.

bubināja sev zem deguna. „U, Ū, V, Z... Z... zaķis!” viņš priecīgs iesaucās un saberzēja ķepas tā, ka asie nagi noskrastēja vien. „Nu tu iekriti, greizaci! Zaķītis, garausītis, mazais nabadziņš. Pažēlojiet pūkainīti. Saturies, ļekausi, tūliņ tu redzēsi!”

Un Vilks atkal ķērās pie enciklopēdijas lapas rediģēšanas¹⁰, tikai šoreiz pievērsās zaķiem. „Zaķi vainojami ne tikai koku mizas nograušānā, bet arī vairāku putnu un nelielo dzīvnieku izzušanā. Senāk uzskatīja, ka vilki ēd zaķus, tomēr, kā noskaidrojuši zinātnieki, īstenībā zaķi ēd vilkus.”

Vilks ar gandarījumu uzlūkoja padarīto un aizsapņojās, apcerēdams sava zemiskā plāna nākamo soli.

¹⁰ Rediģēt enciklopēdiju – tas nozīmē rakstīt tur kaut ko pašam, izlabot informāciju vai pierakstīt kaut ko klāt no jauna.

SENSĀCIJA

Vilks skaidri zināja, ka visi zvēri seko līdzī svarīgākajiem notikumiem mežā un pasaulē. Tā tikai liekas, ka dzīvnieki neinteresējas cits par citu. Katrā alā un katrā dobumā varēja atrast ne tikai tradicionālos mediju¹¹, bet arī tā sauktos jaunus medijus¹².

Vilks nolēma ļoti nopietni pievērsties informācijas kanālu¹³ izpētei un veica socioloģisko aptauju¹⁴ – uzdeva dzīvniekiem dažādus šķietami nevainīgus jautājumus – ko tie skatījušies, ko dzirdējuši, vai redzējuši tādu un tādu ziņu, vai lasījuši rakstu par... Tad devās uz savu migu un rūpīgi pierakstīja atbildes. Tā viņš izveidoja portālu, televīzijas kanālu, radoraidījumu un, protams, arī preses izdevumu reitingu¹⁵. Viņš labi saprata: ja zaķu nevainīgumu apšaubīs vispopulārākā televīzijas kanāla pārraide „Meža ziņas”, dienas galveno notikumu apskats, tad par nabaga vilkiem runās visā mežā. Atliek vienīgi izdomāt, kā nokļūt šajās ziņās. Un Vilks izdomāja tā: ir jāpiesaista žurnālistu uzmanība, un žurnālistiem patīk „sliktas ziņas” – proti, ja kaut kur kaut kas atgadās. Taču kur un kas? Viņam nekas prātā nenāca. Tad Vilks nolēma notikumu vienkārši izgudrot – falsificēt¹⁶. Teiksim, uzbrukumu vilkam.

¹¹ Tradicionālie mediji (masu informācijas līdzekļi) – drukātie mediji, t. i., avīzes un žurnāli, kā arī radio un televīzija (turklāt to var skatīties gan planšetē, gan vecmāmiņas dzīvojamā istabā).

¹² Jaunie mediji – tie arī ir masu informācijas līdzekļi, tikai tos var skatīt lielākoties datorā, telefonā un planšetē, starp tiem gan trāpās arī tradicionālie mediji.

¹³ Informācijas kanāls – ar tā palīdzību mēs uzzinām jaunumus – izlasot (avīzē, žurnālā, telefonā vai datorā), dzirdot radio vai televīzijā, vai sociālais medijs internetā vai noskatoties – tas var būt ziņu portāls (tur stāsta par dažādiem notikumiem un cilvēkiem) vai televīzijā.

¹⁴ Socioloģiskā aptauja – var aptaujāt cilvēkus un uzzināt, ko viņi domā un kas viņiem patīk. Tamlīdzīgu aptauju var veikt ģimenē, klasesbiedru vidū un pat visā valstī (tiesa tad aptaujāti netiek visi, bet tikai daļa cilvēku, ko izraugās pēc speciālas formulas, tomēr atbilde ir tāda, it kā aptaujāti būtu visi).

¹⁵ Reitingi – tās vai citas programmas, grāmatas vai pat multiplikācijas varoņu popularitāte. Ja klasē ir 20 bērnu un 15 no viņiem patīk „Sūklis Bobs”, bet 11 – „Auniņš Šons”, tad filmas „Sūklis Bobs” reitingi ir augstāks, proti, tā ir populārāka.

¹⁶ Falsificēt – tas nozīmē viltot faktus, sagudrotas lietas uzdot par patiesām.

Vispirms jāatrod vilks, nodomāja Vilks. Ļoti uzticams vilks, kurš neizplāpāsies. Ieskatījies spoguļī, Vilks ātri vien saprata – neviens nav jāmeklē! Viņš piezvanīja uz redakciju un paziņoja, ka viņam uzbrukuši. Redaktors¹⁷ uzreiz izrādīja interesi un teica, ka pēc pusstundas reportieris¹⁸ būšot pie alas (pie svešas alas, jo vilks savu īsto adresi nenosauca).

„Pusstunda, tikai pusstunda...” Vilks vaimanāja, „tik tikko pietiks laika, lai saskrāpētu ausi un... ak vai, ak vai, ko padarīsi – izplucināt asti.” Vilks paņēma šķēres un izgriezā no savas kuplās astes kārtīgu kumšķi. Nekas, vilna uz astes nav ķepa, pēcāk ataug.

Žurnālists atbrauca nevis pēc pusstundas, bet tikai pēc stundas. Vilks viņu pacietīgi gaidīja – pie kādas svešas alas, kuras saimnieks ne nieka nenojauta. Ieraugot, ka žurnālists un operators ir klāt, viņš tūliņ ar sājppilnu izteiksmi seņā kliboja viņiem pretī. Un lūdza filmēt nevis no purna puses, bet no aizmugures. Un mainīt balsi. Tad reportieris paņēma mikrofonu, un intervija varēja sākties.

¹⁷ Redaktors – medija kolektīva vai redakcijas darbinieks. Viņš dod žurnālistiem uzdevumus un pārbauda padarīto.

¹⁸ Reportieris – redakcijas darbinieks žurnālists, kurš dodas uz notikuma vietu, apkopo informāciju un pēc tam sagatavo par to stāstu portālam, avīzei, radio vai televīzijai – vārdu sakot, medijiem.

„Sakiet, kas ar jums notika pagājušajā vakarā?”

„Ak, tas bija tik šausmīgi!” Vilks smilkstēja. „Es atgriezos no tirgus, kur nopirku svaigu avokado un puskilogramu burkānu, vēl arī dilļu pušķīti un selerijas sakni. Es labprāt būtu nopircis arī banānus, bet banānus...”

Žurnālista sejas izteiksme liecināja, ka viņā sāk riesties šaubas, un tāpēc Vilks ķērās pie galvenā.

„Un tad man uzbruka un nežēlīgi...” Vilks iešņukstējās, „piekāva! Lūk, mana saplēstā auss un izplucinātā aste.”

„Vai ievērojāt, kurš tas bija?” žurnālists jautāja.

„Jā, tos zaķu purnus nemūžam neaizmirsīšu. Es jau esmu uzrakstījis iesniegumu, lai šos neliešus saņem ciet!”

Vairāk jautājumu reportierim nebija, bet operators vēl tuvplānā¹⁹ nofilmēja ausi un asti. Kopplānā²⁰ Vilks vēl kopā ar reportieri pakliboja. Kad kamera bija izslēgta, Vilks turpināja sarunu ar žurnālistu.

„Ak vai, un zini, tas nebūt nav pirmais gadījums. Es jums teikšu vairāk. Mūsu apkaimē sāk pazust vilki. Es vakaros pat baidos iziet no mājas,” palūkojies visapkārt, Vilks čukstus teica.

„Vai tiešām zaķi?” reportieris jautāja.

„Viņi gan, viņi... Es, lūk, pavisam nesen lasīju vienu zinātnisku rakstu²¹, un tur melns uz balta bija rakstīts, ka zaķi nebūt nav tie, par ko uzdodas.”

„Paldies par interviju, un veselojieties! Un varbūt varat iedot šī eksperta kontaktinformāciju?” līdzjūtīgi bilda reportieris.

Tiklīdz filmēšanas grupa bija nozudusi aiz kokiem, Vilks ne tikai pārstāja klibot – viņš geparda ātrumā aizlēkšoja uz savu midzeni un ķērās pie nākamā soļa īstenošanas: eksperta viedokļa sacerēšanas.

¹⁹ Tuvplāns – tas ir tad, ja tu fotografē savu rotaļu sunīti tā, lai kadrā parādās tikai viņa purns un labi var izpētīt ūsas un acis, taču fotogrāfijā nav redzama ne istaba, ne arī suņa augums ar ķepām un asti.

²⁰ Kopplāns – kad kadrā ir gan ķepas, gan aste, tāpat arī bļodiņa, ledusskapis un visa pārējā virtuve, bet, ja labi ieskatās, var redzēt arī sniegu aiz loga.

²¹ Zinātnisks raksts – atceries, mēs jau runājam par zinātnisko literatūru? Zinātniskie raksti (tādi kā stāsti par noteiktu tēmu, kas domāti zinātniekiem) tiek publicēti zinātniskajos izdevumos.

EKSPERTA VIEDOKLIS

Līdz vakara ziņu izlaidumam vēl bija mazliet laika. Sižeta²² saturu Vilks nekādi vairs ietekmēt nevarēja. Taču, kad visi sāks runāt par neliešiem zaķiem, būs vajadzīgi eksperti – vēl un vēl. Tie ir ļaudis, kas pārzina kādu tēmu labāk par citiem. Vai arī iedomājas, vai izliekas, ka pārzina labāk.

Vilks saprata: ja viņš uzdosies par universitātes vai kāda īsta institūta speciālistu, ātri tiks atmaskots. Jo nekad nav pētījis zaķus, ja vien neskaita zaķa gaļas pagatavošanas veidus. Viņam nebija neviena zinātniska raksta, un zinātniskajās konferencēs un kongresos²³ viņš nebija uzstājies. Un tad Vilks nolēma izmantot viltību un pats izgudrot kādu labskanīgu titulu.

„Austrumeiropas Zaķzinību centra vecākais pētnieks,” Vilks skaļi stādījās priekšā savam atspulgam spogulī. Pēc tam vēlvienreiz. „Ļoti patīkami, Vilku un zaķu pētniecības institūta direktors,” viņš teica, pastiepis spogulim pretī ķepu.

Kad nosaukums bija izgudrots, Vilks ķērās pie tīmekļa vietnes izveidošanas²⁴. Viņš žigli uzrakstīja par pagājušiem nenotikušiem notikumiem un aprakstam pievienoja dažas svešu konferenču fotogrāfijas. Izveidoja fotogaleriju. Un, protams, par galveno ekspertu nosauca sevi. Pēc tam bija jā sacer zinātniskie raksti. Viņš izvēlējās sarežģītus jo sarežģītus vārdus, kuru nozīme

²² Sižets – šajā gadījumā tas ir dažu minūšu garš videostāsts par kādu notikumu vai cilvēku. To veido žurnālists, kurš saņēmis redaktora uzdevumu (žurnālisti reizēm strādā, arī nesaņemot uzdevumu no redaktora).

²³ Zinātniskās konferences un kongresi – tās ir tādas vietas, kur zinātnieki satiekas, lai apspriestu savus zinātniskos darbus un paklausītos citu pētnieku priekšlasījumus.

²⁴ Tīmekļa vietnes izveidošana – internetā var ne tikai lasīt un skatīties to, ko publicējuši citi, bet publicēties arī pašam. Piemēram, var izveidot lapu par tēmu, kas tevi interesē (piemēram, saldējumu), un citi varēs atrast un izlasīt, ko tu par saldējumu esi uzrakstījis.

pašam nebija īsti skaidra, un ierakstīja tos pa vidu parastiem vārdiem cerībā, ka lasītāji, ja vispār tiks līdz attiecīgajai nodaļai, nolems, ka viņiem te nav ko darīt. Taču starp sarežģītajiem vārdiem atkārtojās ļoti vienkāršas frāzes, kuras nebija iespējams nepamanīt. Jo vairāk tāpēc, ka tās bija izceltas treknrakstā²⁵. „Zaķi uzbrūk vilkiem”, „Plēsoņas zaķi”, „Zaķi prasmīgi slēpj savu īsto seju”, „Vilki atklāj savu sāpi”. Un pēc šiem saprotamajiem vārdiem atkal sekoja vārdu virkne, ko Vilks pats nesaprata: antropoloģiskā hronotopa diskursa naratīvā analīze.

Līdz sižeta atskaņošanai ēterā laika bija atlicis pavisam maz, un Vilks nolēma pat atteikties no vakariņām, ko viņš no laba prāta gandrīz nekad nedarīja. Un tas viss viņa viltīgā plāna nākamā soļa – preses relīzes²⁶ – vārdā.

²⁵ Treknraksts (bolds) – teksts var būt vienmērīgs, ar līdzīgiem burtiem, bet reizēm atsevišķas teksta daļas var izcelt, pasvītrot, slīpināt (tas standartprogrammā tiek saukts par itāliku) vai tekstu padarīt treknāku. Lūk, tieši šāds „treknināts” teksta izcēlums tiek saukts par boldu.

²⁶ Preses relīze – lai ieinteresētu redaktoru vai žurnālistu savā notikumā un lai tas parādītos medijos, var uzrakstīt preses relīzi un nosūtīt to redakcijai, žurnālistam vai ziņu aģentūrai.

Vilks apjēdza, ka kļūt par „ekspertu” – ar to vien nepietiek, vajag vēl panākt, lai pie tevis vēršas pēc šīs ekspertīzes. Centīgs žurnālists atradīs vietni internetā, kuru izveidojis Vilks, un sapratīs, ka tajā nekā zinātniska nav. Žurnālistam (bet vienīgi slinkam žurnālistam, kādu ir maz, tomēr dažs labs ir) bija jāuzraksta preses relīze. Tā ir tāda kā vēstule, kas domāta žurnālistiem, pareizāk sakot – redaktoriem. Interesantākās un svarīgākās vēstules gandrīz nerediģētā veidā nokļūst ziņu aģentūru²⁷ lentēs, bet vēlāk aizceļo arī uz citiem medijiem.

Vilks zināja, ka, tiklīdz sižets tiks parādīts ēterā, citu redakciju²⁸ žurnālisti meklēs kādu, kurš par šo sensāciju varētu pastāstīt vairāk. Un Vilks nolēma sagatavoties šim brīdim un jau uzrakstīt žurnālistu vietā rakstu. Tā pirmajā daļā viņš aprakstīja, kas ziņās ticis stāstīts par šķietami notikušo zaķu uzbrukumu Vilkam (lai gan ziņas vēl nemaz nebija pārraidītas). Bet otrajā daļā viņš izklāstīja Vilku un zaķu izpētes institūta direktora viedokli, proti, savējo: „Šis nebūt nav pirmais gadījums manā pieredzē. Tas noticis arī agrāk. Kā rāda statistika, pastāv liela varbūtība, ka tieši zaķi ir lielākais drauds vilku populācijai.” Vilks īsti nezināja, ko nozīmē vārds „populācija”. Visdrīzāk tam ir kāds sakars ar popularitāti, nodomāja Vilks. Un populārs viņš gribēja būt. Pat ļoti. Taču vēl vairāk viņš gribēja ēst.

²⁷ Ziņu aģentūra – tā ir tāda aģentūra, kas apkopo stāstus par jaunākajiem notikumiem.

²⁸ Redakcija – medija darbinieku grupa – tas var būt arī viens cilvēks – un vieta, kur viņi strādā.

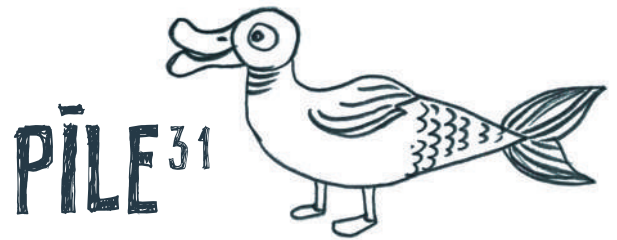

Tiklīdz viņš bija pabeidzis rakstīt preses relīzi, sākās ziņu raidījums. Sensacionālais jaunums par uzbrukumu vilkam tika ielikts pieteikumā²⁹, un ar to sākās arī viss ziņu izlaidums. Kā jau Vilks bija plānojis, visu viņa aizkadrā³⁰ teikto žurnālists pārstāstīja saviem vārdiem. Un tādēļ Vilka vārdi izklausījās vēl pārliecinošāki. Sižetā tika aptaujāti arī zaķi, visparastākie un vienkāršākie zaķi – un visi apgalvoja, ka nekas tamlīdzīgs neesot iespējams. Taču tālāk – oho-ho! Vilks priecājās. Nostrādāja enciklopēdija! Tālāk žurnālists citēja enciklopēdijas rakstu, to pašu, ko vilks bija uzlabojis pēc sava prāta.

Uzreiz pēc sižeta Vilks izsūtīja savu preses relīzi, ierakstījis tajā savu telefona numuru. Jau pēc pusstundas viņa telefons kļuva karsts, un Vilks vai ik dienas kādam sniedza savu eksperta atzinumu.

²⁹ Pieteikums (anonss) – kad stāsta par to, ko rādīs ziņu izlaidumā. Anonsā parasti nonāk vissvarīgākie un interesantākie notikumi no ziņu klāsta, kuri var pievērst skatītāju uzmanību.

³⁰ Aizkadrs – viss, kas nav ierakstīts kadrā, t. i., kas nav ierakstīts tā, lai runātājs būtu redzams ekrānā.

Žurnālistiem tēma ātri apnika, un dzīvnieki tā arī neiekrita Vilka lamatās. Jā, viens otrs sāka uzlūkot zaķus ar zināmām aizdomām, tomēr sevišķas simpātijas pret vilkiem nevienam neradās.

Un tad Vilks nolēma atkal ņemt iniciatīvu³² savās ķepās. Ja jau žurnālisti nebija pienācīgi iebaidījuši meža zvērus, Vilkam nekas cits neatlika, kā vēlreiz mēģināt iekļūt medijos, taču šoreiz jau pa citām durvīm – caur sociālajiem medijiem. Jā, viņš reizēm rakstīja komentārus pie kaut kādiem rakstiem un attēliem. Taču šodien Vilkam būs pašam jāuzņem un jāsamontē video, jāielādē tas internetā un jāizplata sociālajos medijos. Kazi, to parādīs kāda televīzijas programma, domāja Vilks un ķērās pie darba.

Vilks strādāja vairākas dienas un naktis, skraidīja ar kameru pa mežu, uzdeva garāmgājējiem jautājumus. Pēc tam vairākas stundas montēja savu videostāstu, un, lūk, kas viņam izdevās.

Pirmajos kadros bija redzams mežs, nograuztā koku miza ar zaķa zobu pēdām. Pēc tam sakņudārzs, kur zaķi grauza kāpostgalvas un trenkāja cits citu, klaigādami: „Noķeršu un apēdīšu!” Tie bija visīstākie zaķi, kurus varēja sastapt vienmēr un visur. Pēc tam darbība pārcēlās uz kaut kādu pagrabtelpu, un ēna uz sienas attāli atgādināja zaķi, kamera tā trīcēja, ka radās iespaids: kāds mēģina noslēpt filmēšanas faktu.

Zaķis runāja apmēram šādi: cik lieliski mums izdevās visus pārliecināt, ka vilki ir plēsoņas. Drīz mēs viņus visus apēdīsim un pēc tam ķersimies pie bebbriem, caunām, lapsām... Ha-ha-ha, stulbie zvēri! Pie zaķa pēdējiem vārdiem atkal bija piemontēts video ar zaķēniem, kas draiskojas pļavā, bet pašās beigās viens no zaķiem svieda ar burkānu tieši pa kameru.

³¹ Pīle – par pīli sauc ne tikai putnu, bet arī izdomātu notikumu. Pasviest pīli – tas nozīmē aizsūtīt žurnālistus pa viltus pēdām, piedāvāt tiem nepatiesu informāciju, uzdodot to par īstu.

³² Iniciatīva – kad tu piedāvā draugiem kaut ko paspēlēt kopā, tu izrādi iniciatīvu. Tu kaut ko uzsāc. Bet reizēm iniciatīva var nākt no citiem, piemēram, vecmāmiņa var piedāvāt vest tevi uz keramikas pulciņu – tad tā ir viņas iniciatīva.

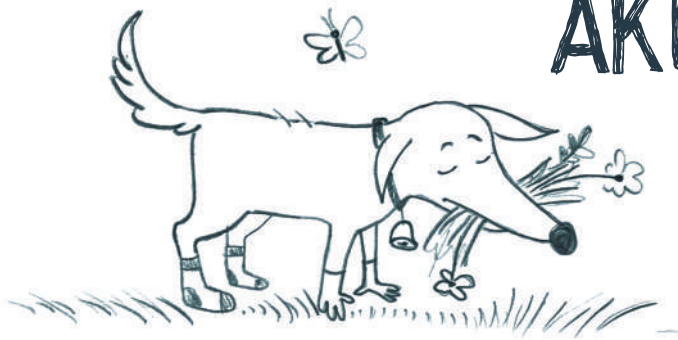
Vilks jau kuro reizi noskatījās video, lai pārlicinātos, vai nav atstājis kādas pēdas, kas varētu viņu nodot, un tikai tad gandarīts noņēma sev no galvas zaķa ausis. Protams, pseido-zaķa ēna nebija neviens cits kā viņš pats. Savukārt, pateicoties montāžai, viņa pseidozaķis ļoti organiski iekļāvās savu reālo sugasbiedru pulkā.

Pats par sevi saprotams, Vilks šo video neizplatīja ar savu īsto vārdu. Šādiem gadījumiem viņam bija izveidoti vairāki viltus profili³³. Vilks augšupielādēja video vienā no profiliem un kopīgoja³⁴/dalījās ar to, izmantojot pārējos profilus, un video ātri kļuva populārs un iemantoja vairākus simtus "like"³⁵ un "share".

³³ Profils – sociālajos medijos viens un tas pats cilvēks var pierēģistrēties ar dažādiem vārdiem, un vienam cilvēkam var būt arī vairākas pastkastītes. Turklāt viņš var rakstīt gan pieauguša cilvēka, gan mazas meitenītes vārdā. Tādas rīcības (rakstīt mazas meitenītes vārdā u. c.) ētiskums un pat likumiskums ir visnotaļ apšaubāms.

³⁴ Kopīgot – no angļu vārda *share* – ‘dalīties’. Tā sauc procesu, kad internetā, piemēram, sociālajos medijos, dalās ar kaut ko svarīgu un interesantu. Tad šis ieraksts vai fotogrāfija kļūst redzama arī taviem draugiem.

³⁵ *Like* (“laikot”) – no angļu vārda *like* – ‘patīk’. Interneta lietotājs zem teksta vai attēla var ielikt simbolu, kas parāda viņa emocijas – vai kaut kas patīk, vai, gluži otrādi, rada nepatiku vai sarūgtinājumu.

AKCIJA - PAR MATA TIESU NO IZGĀŠANĀS

Pēc tam, ietagojis³⁶ pazīstamus žurnālistus, Vilks pievērsa viņu uzmanību. Tad Vilks vēlreiz uzrakstīja preses relīzi par šo video, un žurnālisti atkal sāka aicināt viņu uz intervijām, lai ierakstītu eksperta vilka viedokli.

Uz tikšanos ar žurnālistiem Vilks nolēma rūpīgi sagatavoties. Šai reizei, Vilks apņēmas, jābūt īpašai. Ja parasti viņš sniedza intervijas ar vesti mugurā un apsējis kaklasaiti, tad tagad nolēma parādīties neparastā ampuā³⁷: proti, dārzkopja veidolā. Vilks tirgū nopirka augļus un dārzeņus. Viņš lāgā nezināja, kā tos visus sauc, kā audzē un kā ēd, taču nosprieda, ka gan jau galā tiks. Tomātus Vilks izkārtēja dobēs, gurķus nolika saulītē „nogatavoties”, bet burkānus ieraka ar lakstiem zemē. Žurnālistus viņš sagaidīja panamas cepurē ar uzrakstu „Āžiem slava” un kreklīnā ar saukli „Mieru pasaulei”.

Vilks svarīgi soļoja starp dobēm, laistīja dobēs gulošos tomātus, piekārtēja gurķus, kas bija rūpīgi salikti uz avīzes, un novāca burkānu ražu – operatori filmēja katru katru viņa soli, katru deguna kustību, taču neuzdeva nevienu jautājumu, un Vilks klusēja.

Pēc tam sekoja uzruna un pret Vilka rīkli pavērsās virkne mikrofonu. Sākumā viņš pateicās visiem, kas atnākuši, bet tad dobajā balsī teica: „Mēs esam ilgi klusējuši, taču nu pienācis laiks

³⁶ Ietagot – tags ir tāda kā virtuāla pavadzīme, ko var piestiprināt pie publicētā paziņojuma. Piemēram, ar simboliņu # var atzīmēt pazīstamus un nepazīstamus cilvēkus vai ierakstīt kādu parādību.

³⁷ Ampuā – tas ir tēls, jauns ampuā – jauns tēls, neparasts šim cilvēkam. Piemēram, ja aktieris visu laiku spēlējis labo varoņu lomas un piepeši kādā filmā tēlo ļaundari.

runāt skaļi. Šajā pasaulē ir daudz viltus, daudz melu. Un mēs vairs nespējam klusēt. Mēs, vilki, esam nekrietnas cīņas upuri. Mēs jau sen ciešam pazemojumus no zaķiem. Viņi gadsimtiem ilgi mūsu piesegā darījuši savas ļaundarības. Mežs ir pilns ar propagandu³⁸, kas vērsta pret vilkiem. Paskatieties, cik daudz pasaku sarakstīts par ļaunajiem vilkiem. Bet parādiet kaut vienu, kas stāstītu par ļaunajiem zaķiem! Mums vairs nav no kā baidīties. Mums vairs nav ko slēpt. Mēs esam miermīlīgi dzīvnieki. Vilks – tas skan cēli. Jā, mēs īstenībā esam veģetārieši, kaut arī tas meža brālībā nemaz nav tik prestiži. Mēs tikai bijām spiesti apēst zaķu mielasta pārpalikumus. Tieši viņi ir īstie plēsoņas.”

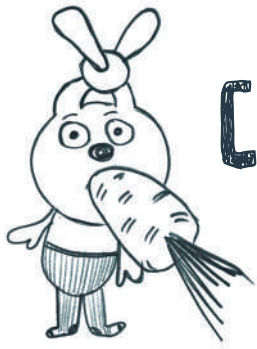
Vēlāk Vilks uzaicināja žurnālistus nogaršot paša gatavotos vitamīnu kokteiļus: avokado un banānu, burkānu un apelsīnu. Arī pats Vilks pielika pie lūpām šo, viņaprāt, draņķi – un tieši šai brīdī iezibsnījās fotokameru objektīvi. Uzņēmums ar vilku un kokteiļiem vispirms parādījās internetā. Tur Vilks izlasīja „redaktora sleju”, no kuras saprata, ka viņa plāns ar dārzu

³⁸ Propaganda – paziņojumi, kas tiek radīti tāpēc, lai ietekmētu cilvēku viedokli un uzvedību. Piemēram, veselīga dzīvesveida propaganda aicina nodarboties ar sportu un neēst pār mēru daudz saldumu.

bijis par mata tiesu no izgāšanās. Autors savu sleju sāka tā: „Mēs atbraucām ciemos pie Vilka, kas ar muļķīgu sejas izteiksmi staigāja pa dārzu. Dārzā viss bija izdarīts ačgārni. Tas bija skaidrs pat pilnīgam iesācējam dārzkopībā. Bet tiklīdz Vilks sāka stāstīt, kļuva skaidrs, kāpēc sarkanie tomāti guļ melnajā augsnē.”

Vilks saprata, ka nākamreiz jābūt uzmanīgākam, bet kopumā šis sabiedrisko attiecību notikums³⁹ bija izdevies. Vilkam ne tikai bez mitas zvanīja žurnālisti, vēstules sociālajos medijos rakstīja arī paziņas dzīvnieki. Pārsvarā citi vilki. Vilks viņiem sociālajos medijos izveidoja slēgtu grupu. Pēc viņa stāsta par to, kāpēc un ko viņš dara, vilki sāka tā zvaigāt no smiekliem, ka likās – motorzāģus iedarbinājusi vesela mežacirtēju brigāde.

³⁹ Sabiedrisko attiecību notikums – īpaši sarīkots notikums, kura uzdevums ir pievērst uzmanību, tostarp arī žurnālistu uzmanību. Šād tad lieto apzīmējumu PR no angļu valodas *public relations*, sabiedriskas attiecības. Bet žurnālisti pēc tam savos rakstos un programmās stāsta par to, ko redzējuši.

CENZŪRA⁴⁰ JEB JĒRU KLUŠĒŠANA

Vilki apvienojās. Viņi ne tikai sāka nēsāt krekliņus ar veģetārisma tēmai veltītiem uzrakstiem un jaukiem attēliem, bet arī pilnībā atteicās no gaļas ēšanas publiskās vietās. Vienīgi mājās, dziļi savos midzeņos viņi turpināja piekopt ierasto dzīvesveidu. Kādā slepenā sanāksmē vilki nolēma apvienot spēkus un apēst visus tos, kuri traucē iekarot pašu ietekmīgāko masu informācijas līdzekli – audiovizuālo saturu. Ne tikai ziņas, bet arī citas programmas.

Ja agrāk piemājas saimniecībai veltītos raidījumus vadīja zaķi, tagad tos nomainīja vilki. Bet gandrīz visus zaķus atlaida no darba. Vēl viņus varēja pa retam redzēt, viņus aicināja uz diskusijām un šoviem. Jā, teju visos šovos tā vai citādi tika skarta vilku tēma. Taču zaķus īsti nelaida pie vārda – tiklīdz viņi mēģināja kaut ko teikt savai aizstāvībai, uzreiz tika apvainoti terorismā pret vilkiem: vienmēr uzradās eksperti un nelaimīgie upuri – vilki. Un visi vienā balsī vainoja zaķus – tāda propaganda. Viņiem tika izdomāta pat jauna iesauka – „asinszaķīši”.

Ja kāds vilks tomēr nenoturējās un apēda kazlēnu vai ruksīti, šis gadījums vienkārši tika noklusēts. Jo, kā jau tika teikts, vilki tiešā un pārnestā nozīmē bija apēduši visus, kuri vēl cik necik pretojās tamlīdzīgai žurnālistikai⁴¹. Protams, līdz ar vilku ienākšanu ēterā⁴², viņiem simpatizējošo cilvēku skaits ievērojami pieauga. Turpretī zaķi aizvien biežāk pazuda. Tikai tagad neviens

⁴⁰ Cenzūra – tas ir tad, ja kāds mēģina kontrolēt informāciju, piemēram, kāds valdnieks aizliedz žurnālistiem rakstīt par sevi netūkamās lietas, pat ja šādai kritikai ir pamats.

⁴¹ Žurnālistika – viss, ko žurnālisti kopā dara, tiek saukts par žurnālistiku. Celtnieki nodarbojas ar celtniecību, savukārt žurnālisti – ar žurnālistiku.

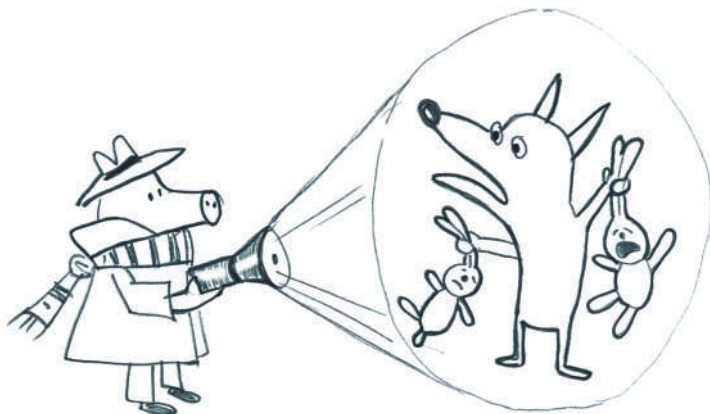
⁴² Ēters – par ēteru sauc to, ko rāda televīzijā vai raido. Ēterā (proti, tagad ekrānā) var būt gan multiplikācijas vai kino filma, gan ziņas.

vairs nemēģināja noskaidrot, kur un kāpēc. Tas turpinātos tik ilgi, līdz visi zaķi būtu apēsti, un tad kārtā pienāktu kazlēniem un ruksīšiem.

Zaķi paši lāgā nesaprata, kas notiek. Viņi ticēja tam, ko rāda televīzijā un internetā, sāka kaunēties par savu izcelsmi, bet viens otrs pat sāka ēst vārdes un vaboles: pretīgi, negaršīgi, bet ko lai dara, jāpierod – ja jau esi plēsoņa.

Vienvārdsakot – Vilka plāns izdevās. Pat lieliski izdevās. Un stāstam šajā vietā varētu likt arī punktu, ja vien nebūtu vēl kāda dzīvnieka – mežakuīļa.

ŽURNĀLISTISKĀ IZPĒTE

Ne viens vien zina, ka mežakuļiem patīk rakt. Piemēram, zīles zem ozola vai gardas saknes un kartupeļus zemnieka tīrumā. Bet, ja mežakuļū rīcībā ir internets, viņi turpina rakt – tikai internetā, izpētot datubāzes. Un visu ko atrod! Nē, ne jau ozolzīles, bet gan interesantus faktus, kas palīdz saprast dažus notikumus. Mamma jau bērnībā Mežakuļitīm bija mācījusi, ka svešiniekiem uzticēties nevajag. Un arī labi apdomāt, pirms uzticēties paziņām. Mežakuļis izauga un kļuva par žurnālistu. Vairāk par visu viņam patika pārbaudīt faktus vai to, ko mēģināja uzdot par faktiem. Gadījums ar vilkiem un zaķiem viņam šķita interesants un, pirms publicēt ziņu par zaķiem, viņš, kā jau ierasts, nolēma pārbaudīt faktus.

Mežakuļis ievēroja, ka informācija par pazudušajiem zaķiem acumirkli tika dzēsta no komentāriem, kas parādījās pie galveno portālu jaunākajām ziņām, publiskajā telpā nebija citu apstiprinājumu zaķu pazuššanai. Mežakuļis uz komentāriem vienmēr raudzījās ar lielu piesardzību. Vilku aizstāvju komentāri bija aizdomīgi līdzīgi – itin kā šo stāstu kāds diendienā kopētu. Un Mežakuļis apņēmas noskaidrot, kas aiz tā visa slēpjas, no kurienes aug ragi un kam tie pieder. Pēdas nācās dzīt diezgan ilgi: viņš mēģināja atrast lieciniekus un liecinieku lieciniekus. Soli pa solim Mežakuļis meklēja nagu, ilkņu un ūsu nospiedumus un tikai pamazām aptvēra, ka nonācis uz pēdām pašam Vilkam. Mežakuļim pat izdevās uziet midzeni, kur dzīvnieki dienu un nakti rakstīja komentārus vilku aizstāvībai un sacerēja pret zaķiem vērstus stāstus.

Kad Mežakuilim vairs nebija nekādu šaubu un viņa apkopotos faktus bija pārbaudījis ne tikai viņš pats, bet arī redaktors – žurnālists, ar kuru kopā viņš strādāja, – pētījums tika publicēts. Meža iemītniekiem bija grūti noticēt šim sarežģītajam un saputrotajam stāstam, turklāt tas nozīmētu, ka Vilks viņus visus apmuļķojis. Arī Vilks pamanīja publikācijas presē⁴³ un sākumā nolēma mežakuili apēst. Pēc tam pārdomāja un rīkojās citādi, liekot lietā ne parāk atjautīgu, taču ļoti iedarbīgu metodi – mežakuīļa nomelnošanu. Vairākas nedēļas pēc kārtas meža ziņās, nenorādot informācijas avotu, tika stāstīts, ka zaķi uzpirkuši Mežakuili, lai tas apmelotu Vilku. Un pat parādīja maisus ar ozolzīlēm un kartupeļiem, ar kuriem viņš it kā uzpirkts. Pašam Mežakuilim neviens nepajautāja, vai tādu maisu un ozolzīles viņš vispār savām acīm redzējis. Vilki Mežakuili neapēda, tomēr dzīvot mežā viņš vairs neuzdrošinājās.

⁴³ Publikācija – tas, kas tiek publicēts medijos arī internetā (t. i., publiski), piemēram, rakstu avīzē arī var saukt par publikāciju.

Un te stāsts atkal varētu beigties – vilki netraucēti apēstu visus zaķus, pārietu pie kazlēniem un beigtu ar Mežakuilīti. Tomēr Mežakuilītis netaisījās padoties. Arī meža zvēri sāka šaubīties par dažu faktu patiesumu: gan par Vilku, gan zaķiem un pašu Mežakuili. Mežakuilītis nolēma, ka galvenais, ko viņš var izdarīt – iemācīt dzīvniekiem pašiem pārbaudīt publicēto, proti, kritiski novērtēt faktus, pārbaudīt informācijas avotus, domāt par to, kādas emocijas izsauc tas vai cits stāsts vai vienkārši attēls. Viņš par šo tēmu sāka rakstīt grāmatas un īsākus stāstus, uzstājās ar lekcijām un pat ierakstīja videolekcijas par viltus ziņām, ko ikviens viegli varēja pārbaudīt. Pat mazulis. Kaut arī ne uzreiz, bet meža zvēri iemācījās pārbaudīt informāciju, pirms noticēt un ar to dalīties sociālajos medijos vai mājas viesībās.

Šis stāsts varētu beigties šajā vietā, taču ļaunie spēki nepadevās. Ritēja laiks un Mežakuilim (kurš gan to varēja iedomāties!) nācās ķerties pie pašu vilku glābšanas. Taču tas jau ir pavisam cits stāsts.

PIEZÍMĚM

A series of horizontal dotted lines for writing.

PIEZÍMĚM

A series of horizontal dotted lines for writing.

Šajā grāmatā lieli un mazi lasītāji atradīs medijpratības pasaku, kas uzskatāmā veidā palīdzēs labāk izprast informācijas manipulācijas procesus un tehnikas.

Ir pievienots pirmais komentārs:
"Ai, kurš gan tic šīm pasacijām!
Pilnīgas muļķības. Nav vērts lasīt."
[Anonīms lasītājs]